

70 jaar
bevrijding

Verhalen
van **ouderen**
uit gemeente
Zaltbommel

VRIJ **vertaald**

Voorwoord

In ieder mens leeft een schat aan verhalen,
hoe ouder de mens hoe groter de schat.

Met trots presenteren wij u het tweede boekje uit de serie Vrij Vertaald. Een verzameling van verhalen rondom de bevrijding, ooggetuigenverslagen van ouderen uit de gemeente Zaltbommel. Als een reizend circus gaat Vrij Vertaald door Rivierenland, aan het eind van 2015 zal er van alle 10 gemeenten in Rivierenland zo'n boekje zijn. Onze theaterman Leslie Oostveen interviewt hiervoor ouderen uit heel de regio, hij ontlokt hun verhalen en begeleidt hen in de presentatie daarvan. Schrijver Henk Fonteyn destilleert uit de interviews compacte verhalen, maar wel zo dat het verhalen met impact zijn. Het is dit jaar 70 jaar geleden dat Rivierenland werd bevrijd, dus is het nu de hoogste tijd om de verhalen veilig te stellen. Niet de grote wereldgeschiedenis maar de persoonlijke beleving van de Rivierenlanders. Rivierenland is bovendien een uniek gebied omdat de frontlinie een half jaar lang dwars door het gebied heeft gelopen en er daardoor grote belevingsverschillen zijn tussen de Rivierenlanders van boven en die van onder de Waal. Onderdeel van Vrij Vertaald is dat de verhalen van de ouderen,

worden doorgegeven aan de nieuwe generatie. We laten middelbare scholieren kennis maken met de ouderen en hun verhalen, en vragen deze jongeren een eigen kunstzinnige invulling aan deze verhalen te geven. De ouderen vertellen hun verhalen aan de jongeren, de jongeren vertalen deze verhalen naar hun eigen belevingswereld en presenteren hun versie daarna weer aan de ouderen. De cirkel tussen de generaties is daarmee rond. Het is geweldig fijn dat we als organisatie van Vrij Vertaald mochten samenwerken met wooncomplex de Wilhelminahof te Brakel, Cambium College Zaltbommel, Regionaal Archief Rivierenland, Gemeente Zaltbommel en al de mensen die achter de schermen dit project hebben mogelijk gemaakt.

Wij wensen dat het lezen van dit boekje u net zo veel voldoening oplevert als wij ervaren hebben bij het organiseren van dit project.

Hans van Gemert - Projectleider Vrij Vertaald

Inhoud

1. In Duitsland schieten ze zulke mensen kaputt! - Joke van Wijgeren	4
2. Mijn vader is vreselijk geslagen in kamp Amersfoort - Celia van Veen	7
3. Na de bevrijding at ik mijn eerste Kwattareep -Piet Brugmans	9
4. Mijn moeder heeft tot haar dood voor het raam op hem staan wachten - Jies van Ravenhorst	12
5. Je leeft nog, dat is het belangrijkste! - Leny Bax	14
6. Ik hield een dagboek bij - Dina Bodmer	17
7. Ik zal nooit etensresten in de kliko gooien - Jan Pieter Vos	20
8. Bij de bevrijding waren we zo arm als Job! - Jannie van den Bosch	23
9. Mijn eerste kop echte koffie na de oorlog smaakte me niet! - Gerrit Verkuil	26

Vrij Vertaald is een project waarbij ouderen worden gestimuleerd om verhalen te vertellen rondom het thema 70 jaar bevrijding. Deze verhalen worden doorgegeven middels een presentatie aan een groep leerlingen van een middelbare school. De leerlingen van deze school gaan aan de slag met de verhalen. Het is de bedoeling dat de leerlingen de verhalen op een kunstzinnige manier gaan "vertalen", bijvoorbeeld door middel van een schilderij, gedicht of liedje. De leerlingen presenteren hun vertaling van de verhalen aan de ouderen.

Vrij Vertaald is een initiatief van Cultuur- en Erfgoedpact Rivierenland en wordt gecoördineerd door het Servicepunt Amateurkunst. Met Cultuur- en erfgoedpact werken gemeenten en provincie samen aan de versterking van kunst en cultuur in de Gelderse regio's.

Cultuur- en erfgoedpact Rivierenland bestaat uit de gemeenten Buren, Culemborg, Geldermalsen, Neder-Betuwe, Neerijnen, Maasdriel, Lingewaal, Tiel, West Maas en Waal en Zaltbommel.

1

In Duitsland schieten ze zulke mensen kaputt!

Joke van Wijgeren -81 jaar

Mijn zeven jaar oudere broer was spastisch, hij kon niet lopen en had geen controle over zijn armen en handen. Daarom kon hij ook niet schrijven, maar hij had een helder verstand. Een paar keer per week kwam een juffrouw van school hem rekenen en lezen leren. Dan zat ik er ook bij en leerde mee. We konden heel goed met elkaar opschieten en deden vaak spelletjes samen. Niet dat we zoveel spelletjes hadden, alleen een dambord en dominostenen. Als hij dan aan zet was, rolde zo'n steen al gauw op de grond. Maar hij was bijna altijd vrolijk.

In 1944 kregen we inkwartiering. Drie Duitse soldaten. Ze sliepen op de achterzolder, daar hadden ze hun strozakken gelegd. Mijn zusje en ik sliepen op de voorzolder en moesten langs die jongens als we naar beneden gingen. Dat vonden we niet prettig en toen heeft mijn vader onze bedden naar beneden gehaald en sliepen we met z'n vijven in de slaakamer van mijn ouders.

'Achteraf blijkt dat die mannen hun leven te danken hebben aan een dorpsgenoot die NSB'er was'

Zij in de bedstee en dan drie bedden. Er was nog anderhalve meter loopruimte. Maar we vonden het gezellig!

Het waren aardige jongens. Maar één keer hebben we bijna een groot conflict gehad. Achteraf bleek het op een misverstand te berusten. De oudste Duitser zat in de kamer zijn geweer schoon te maken. Dat deed hij gewoon aan tafel. Wij waren ook allemaal binnen. Ineens staat hij op, richt zijn geweer op mijn broer en zegt: 'In Duitsland schieten ze mensen zoals hij kaputt. Die zijn waardeloos!' Toen is mijn vader hem aangevlogen. 'As jij mijn zoon doodschiet, schiet ik jou kaputt!' En mijn moeder en wij gillen! Het bleek dat hij alleen maar wilde demonstreren hoe het er in Duitsland aan toeging, hij was het daar helemaal niet mee eens. Ze zijn vlak voor de kerst naar het front gegaan. Er was nog een Weihnachtsabend, maar één van die jongens wilde er niet heen. Hij zat in mijn vaders stoel te huilen, hij was bang!

De moeder van Joke met broer Steven

1

In Duitsland schieten ze zulke mensen kaputt!

Joke van Wijgeren - 81 jaar

Eerder, op 13 oktober, vond er een razzia plaats. Het ging om twee mannen die gezocht werden. Er zijn toen een heleboel mannen opgepakt en op de Paardenmarkt bijeengedreven. Dat was akelig hoor, die dreigende stilte die in de straten hing. Achteraf blijkt dat die mannen hun leven te danken hebben aan een dorpsgenoot die NSB'er was. De Duitsers dreigden gegijzelden neer te schieten als de gezochte personen zich niet meldden. Toen heeft hij

gepleit voor die mannen en gezegd dat die twee gezochten allang weg waren! Die man mochten we wel dankbaar zijn!

'Dat was akelig hoor, die dreigende stilte die in de straten hing.'

Na de bevrijding werd op de markt een groot wit laken gespannen en kregen we een film te zien. We konden er niet over uit, dat we die mensen zomaar over dat doek zagen lopen. Dat was in Brakel nog nooit vertoond!

Joke tijdens de oorlogsjaren

Mijn vader is vreselijk geslagen in kamp Amersfoort

Celia van Veen - 76 jaar

'Ik kom uit een groot gezin. Toen de oorlog begon waren we met z'n zessen, in 1944 is mijn jongste zusje geboren. Mijn vader was gedeeltelijk invalide. Hij verdiende de kost met het leveren van haring aan de arbeiders op de steenfabriek. Daar fietste hij rond lunchtijd naar toe, met een emmertje vis aan het stuur. Later kwam er een karretje achter de fiets en kon hij wat meer producten aan de man brengen, groenten en fruit. We waren tamelijk arm, maar toch, honger hebben we niet gehad. Af en toe bracht vader suikerbieten mee, die kookte moeder en dan aten we suikerbietenstroop op brood. Of, als er geslacht was, reuzel, met een beetje suiker, dat vonden we lekker. Soms bracht hij een potje zure haring mee. Dan kregen we allemaal een heel klein stukje en daar deed je dan vier boterhammen mee!

We waren in die laatste oorlogswinter aan alle kanten omgeven door de Duitsers. Ze waren overal rondom ons ingekwartierd. Drie soldaten liepen elke avond bij ons langs, op weg naar hun legering in de openbare

school. Aardige mannen. Mijn moeder maakte wel eens een praatje en op een avond nodigde ze hen binnen voor een kopje koffie. En ik weet nog zo goed: Een van die mannen zag mijn kleine broertje en begon zo hartverscheurend te snikken! Sindsdien kwam hij elke avond en dan mocht mijn broertje even bij hem op schoot zitten en dan knuffelden die twee even. Hij had zelf ook zo'n kleine jongen thuis. Ja, het was voor die jongens ook heel erg!

*Vader van Celia met
"het visemmertje"*

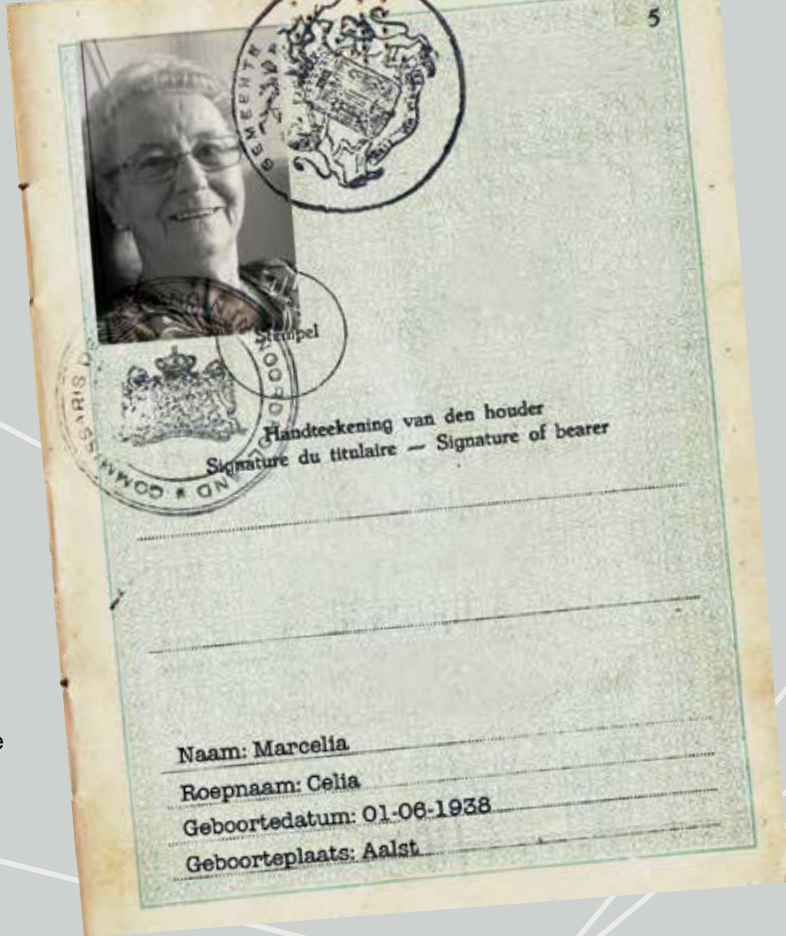
Mijn vader is vreselijk geslagen in kamp Amersfoort

Celia van Veen- 76 jaar

Op een dag in 1944 werd mijn vader gearresteerd! Hij had een schaap gekocht en geslacht. Alles in het geheim, wij wisten van niets. De Duitsers kwamen erachter.

Mijn vader ontkende het niet, maar verdedigde zich door erop te wijzen dat hij een groot aantal monden te voeden had. Misschien was hij daar wel mee weggekomen, maar het schaap bleek gestolen. Mijn vader kon niet bewijzen dat hij het wel betaald had, want dat ging toen met handjeklap. Toen is hij in kamp Vught terechtgekomen en kort daarna naar kamp Amersfoort overgebracht. Daar heeft hij het heel slecht gehad en is vreselijk geslagen. Dat hoorden wij van de advocaat die mijn moeder in de arm genomen had. Moeder was niet bang. Eerst was ze naar het gemeentehuis gegaan, maar daar zeiden ze dat ze de Hitlergroet moest brengen en dat weigerde ze.

Vader kreeg vervolgens bloeddiarree. Daar ga je beslist aan dood zonder medicijnen en goede voeding. De advocaat heeft toen pillen het kamp in weten te smokkelen. Al met al is hij wel drie maanden weggeweest. Dat hij er uiteindelijk levend uit gekomen is, dat was een wonder!

'Soms bracht hij een potje zure haring mee. Dan kregen we allemaal een heel klein stukje en daar deed je dan vier boterhammen mee'

Na de bevrijding at ik mijn eerste Kwattareep!

Piet Brugmans - 75 jaar

Het was eerste Pinksterdag, zondag 28 mei 1944, toen 's nachts bij het buurtschap Bern een geallieerd vliegtuig werd neergehaald door een Duitse jager. Die morgen keek ik boven uit het raam en daar, voor ons huis, lag het staartstuk. Dat maakt behoorlijk indruk op een jochie van nog geen vijf! Later kreeg ik ook nog een zonnebril te zien, zo'n vliegeniersbril, die het neerstorten ongeschonden had doorstaan

Ik heb altijd veel belangstelling voor geschiedenis gehad en heb jaren later op Internet de feiten rond dit incident nagezocht. De Duitse jachtvlieger was in 2014 nog in leven. Ik heb nog een foto uit de oorlogsjaren waar hij opstaat. Als een soort filmster. De geallieerde bemanning bestond uit Polen, de gezagvoerder was een Amerikaan van Poolse afkomst. Het was zijn

eerste operationele vlucht. Alle acht bemanningsleden zijn omgekomen en destijds in Heusden begraven. Na de oorlog hebben ze een plechtige herbegraving op het Poolse ereveld bij Breda gekregen.

Een ander beeld dat me is bijgebleven zijn de vlammen van het brandende kasteel van Nederhemert. Het lag precies tussen de vuurlinies en rond de jaarwisseling van 1944/45 is het door geallieerde fosforgranaten geraakt en grotendeels afgebrand.

Half januari 1945 zijn we geëvacueerd naar Aalst. Vader, moeder, opa en twee ongetrouwde ooms die bij ons inwoonden. Met z'n zessen kwamen we bij een schoonzus van opa die alleen een klein woninkje bewoonde. Hoe we daar met z'n allen hebben kunnen

3

Na de bevrijding at ik mijn eerste Kwattareep!

Piet Brugmans - 75 jaar

leven en slapen, weet ik ook niet. Nood breekt wetten! Ik heb daar mijn vijfde verjaardag gevierd. Cadeautjes waren er natuurlijk niet. Van mijn vader kreeg ik het lege pillendoosje van de keelpastilles die hij gebruikte. In de tijd dat we in Aalst verbleven heb ik de torenspits van de kerk van Wijk en Aalburg zien afschieten. Drie granaten, de derde was een voltreffer. En daar ging die spits!

In april mochten we terug naar ons huis aan de dijk in Nederhemert. Van de bevrijding merkten we niet veel, er kwamen geen geallieerde troepen onze dorpen binnenrijden. Eenmaal thuis zei een van mijn ooms tegen mijn moeder: 'Ik ga een stukje fietsen met Pieter!' Hij is toen via de noodbrug bij Hedel met mij achterop naar Den Bosch gefietst en aangegaan bij kennissen van hem in de Orthenstraat. En daar, dat vergeet ik nooit, heb ik de allereerste reep Kwatta van mijn leven op!

4		SIGNALEMENT	DESCRIPTION.
Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth		Echtgenoot - femme -	
Woonplaats Domicile Domicile			
Gelaatsvorm Visage Face			
Kleur der oogen Couleur des yeux Colour of eyes			
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair			
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks			

'Met z'n zessen kwamen we bij een
schoonzus van opa die alleen een klein
woninkje bewoonde. Hoe we daar met
z'n allen hebben kunnen leven en slapen
weet ik ook niet. Nood breekt wetten!'

5

Stempel

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Peter

Roepnaam: Piet

Geboortedatum: 29-01-1940

Geboorteplaats: Nederhemert

Beruchte Duitse piloot.

Mijn moeder heeft tot haar dood voor het raam op hem staan wachten

Jies van Ravenhorst - 78 jaar

Mijn vader was, laat ik het maar zo zeggen, een sjacheraar. Hij was arbeider op de steenfabriek, daarnaast had hij een jachtvergunning. In de oorlog was er niet veel werk op de steenfabriek, hij heeft heel wat illegaal geslacht. Pas in 1943 moest hij zijn wapen inleveren. Wij woonden, zo zeiden we dat, aan het eind van de wereld. Op 700 meter van ons huis was een mitrailleursnest op de dijk. Wij kinderen liepen daar wel eens bij de soldaten aan, dan kregen we soldatenkuch. Achter ons huis in het veld stond afweergeschut. Als de Tommies kwamen, kropen die Duitsers weg, daarna schoten ze op de wegvliegende toestellen. Als het schieten voorbij was zei mijn vader tegen ons: 'Gauw, erheen, op je blote voeten! En terugkomen met je voeten in die hulzen!' Ja, die kon je goed verkopen, en de Duitsers smeten ze toch maar in de Vliet.

Mijn oudste broer Dirk was toen twintig. Het boterde niet tussen hem en mijn vader. Hij gooide zijn kont tegen de krib en werd lid van de Landwacht, later van de Wehrmacht. Maar dat viel hem tegen, na zes weken gedrill op z'n Duits dook hij onder. Het tragische is dat we hem nooit meer teruggezien hebben. Hij is in 1944 opgepakt. Hij had een meisje in Gorkum en er is altijd beweerd dat die hem verraden heeft. Maar hoe dan ook, hij heeft in de buurt van Danzig in een krijgsgevangenenkamp gezeten. We hebben nog een brief van hem, waarin hij vertelt dat hij een jaar gevangenis had gekregen. Daarna houdt het spoor op.

Mijn vader sprak een aardig mondje Duits en hoorde de Duitsers die bij ons ingekwartierd waren, aan tafel spreken over het Russische bombardement op Danzig. Die stad was zo plat als een tafelblad.

'We hebben nog een brief van hem,
waarin hij vertelt dat hij een jaar
gevangenis had gekregen. Daarna houdt
het spoor op'

We nemen aan dat hij bij die beschietingen is omgekomen.
Na de oorlog hebben mijn ouders via het Rode Kruis nog
naspeuringen gedaan, maar er zijn nooit definitieve gegevens
over zijn lot boven water gekomen. Mijn moeder heeft het nooit
kunnen geloven, voor haar leefde Dirk nog altijd. Zij is gestorven
op de dag dat hij jarig zou zijn. En ze heeft tot haar dood elke
dag voor het raam op hem staan wachten.

De laatste brief van broer Dirk

5

Je leeft nog, dat is het belangrijkste!

Leny Bax - 85 jaar

Mijn vader was brugwachter. Kort voor de oorlog woonden wij naast de brug van Raamsdonkveer. Dichtbij de brug was een kazerne, waar in 1939 tijdens de mobilisatie veel Hollandse soldaten gelegerd waren. Dat was een leuke tijd, die jongens trokken me op een sleetje door de sneeuw. Vlak voor de oorlog begon werd de brug door de Nederlandse militairen met springstoffen geladen, om hem in geval van een Duitse aanval te kunnen opblazen. Ik weet nog dat op 9 mei heel veel Nederlandse soldaten over de brug kwamen. Ze waren moe en dorstig en hadden kennelijk een lange voettocht achter de rug. Mijn zusje en ik hebben de hele avond water staan schenken. Tegen mijn moeder zeiden ze: 'U kunt het beste wat koffers pakken. Als u morgen vroeg hoort schieten, gaat de brug de lucht in, dan moet u zorgen dat u uw huis uit bent!' De dag daarop stonden we om vijf voor zes buiten en om zes uur was de brug kapot! Ik was toen elf jaar, dus ik weet het nog heel goed. Ook de brug bij Heusden was geladen en terwijl wij daar op de dijk stonden, zagen we die ook gaan! Ik zie het nog voor me, die vlammen!

Daarna hervatte het leven min of meer zijn gewone loop. Ik herinner me nog dat er een Engels jachtvliegtuig werd neergehaald. De piloot wist zich met zijn parachute te redden. Hij werd opgepakt en naar het politiebureau gebracht. Wij zagen het gebeuren terwijl we op weg naar school in Heusden waren. Toen zijn we onmiddellijk naar het politiebureau gegaan, want we wilden wel eens zo'n Engelse vlieger van dichtbij zien. Dus we kwamen veel te laat op school en moesten nablijven!

Op de eerste zondag in oktober 1944 was ik met mijn vader en mijn zus Rens naar de kerk. Moeder en mijn broer Anton waren thuisgebleven. Toen wij terugkwamen, vertelden ze dat ze gezien hadden hoe een Engels vliegtuig een schip had beschoten. Mijn moeder zei: 'We hebben boven voor het raam staan kijken. Het was geweldig!' Maar de volgende dag was het niet meer zo geweldig, die Engelsen kwamen drie keer terug.

'Mijn moeder zei: 'We hebben boven voor het raam staan kijken. Het was geweldig!' Maar de volgende dag was het niet meer zo geweldig, die Engelsen kwamen drie keer terug.'

De Eilandse Brug

Je leeft nog, dat is het belangrijkste!

Leny Bax - 85 jaar

Later was er ook de angst voor de Duitse V1's. Die konden zomaar ontploffen en onverwacht neerkomen. We moesten evacueren. Omdat mijn vader als brugwachter bij Rijkswaterstaat werkte en onmisbaar was, kon hij voor elkaar krijgen dat we in het gebied mochten blijven. Wij zijn met onze handkar met spullen in Zuilichem beland. Daar leefden we met drie gezinnen, 14 personen, in het Watergemaal.

Van de bevrijding weet ik nog hoe we uit Zuilichem door het Sterrebos naar Nederhemert reden. Het was heel mooi weer en we mochten terug naar huis. Ik voelde me heel blij. Ons huis bij de brug was helemaal kapot. Maar je leeft nog en dat is het belangrijkste!

De Heusense brug, tekening van de broer van Leny.

Ik hield een dagboek bij

Dina Bodmer - 87 jaar

De oorlog begon voor ons pas écht in 1944. Mijn moeder kon niet lopen, al sinds mijn geboorte. Ze kon niet eens met mij in de kinderwagen naar haar moeder wandelen. Mijn ouders sliepen destijds in een slaapkamer beneden, omdat mijn moeder niet meer naar boven kon. In de loop van 1944 kwam er een SS'er, die mijn moeder beval het bed netjes op te schudden, want hij wilde daar slapen. Dat was een verschrikkelijke tijd. De SS'ers zaten in de woonkamer, en wij in de keuken. Ze hadden een zender en daarmee zonden ze anderhalve dag uit. Langer was te gevaarlijk, want dan konden de Engelsen de zender peilen en zou er geschoten worden. Niet dat ik op dat moment besepte hoeveel risico we liepen, hoor.

In die tijd heb ik besloten om een aantal ervaringen op te schrijven in een schriftje. Een echt dagboek had ik niet. Het begon met de aanval door twee Engelse jagers op de schepen, die in Nederhemert hoopten in

alle rust het einde van de oorlog af te kunnen wachten. Die aanvallen herhaalden zich in de dagen daarna. Er zijn meerdere schippers gewond geraakt. Ook veel dijkbewoners besloten veiligheidshalve hun huizen te verlaten en bij familie en kennissen in het dorp bescherming te zoeken.

Dina tijdens de oorlog

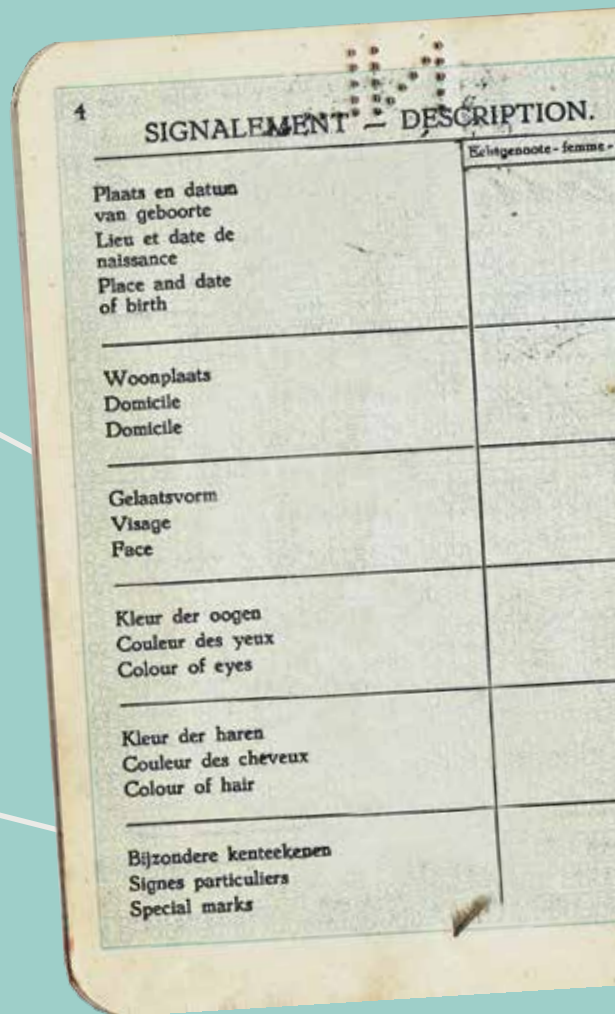
Ik hield een dagboek bij

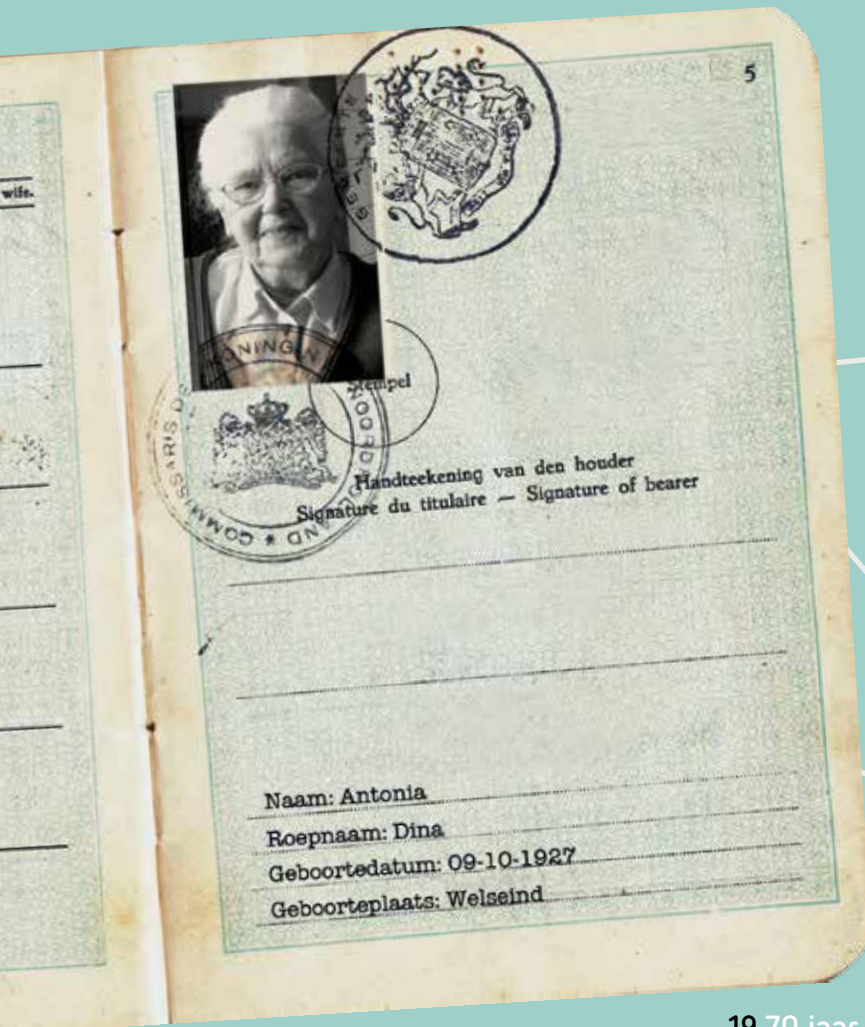
Dina Bodmer - 87 jaar

In 1944 namen de Engelsen Heusden in. Wij hadden gehoopt dat ze verder zouden komen, maar de Maas lag ertussen. Wij kregen toen wéér inkwartiering van Duitse soldaten, maar dat was heel ander volk. Er waren aardige mannen onder. Ik weet nog dat ik onze geiten ging voeren en dat een van die jongens buiten stond te huilen. Hij was amper achttien. Hij kwam uit Oostenrijk en verlangde naar zijn moeder. Ik heb hem toen zo goed en zo kwaad als het ging een beetje getroost. Één van die mannen zat ook met een zender aan de keukentafel. Hij had de vuurleiding van het grote geschutsstuk dat twee huizen achter het onze stond. Wij hadden toen nog geen ervaring met vallende granaten, hoewel ze met hun klagend gehuil ons al dagen lang de rug deden intrekken. Op die dag hebben de Engelsen vanuit Heusden meer dan tachtig granaten op ons huis afgevuurd, die allemaal achter ons huis terechtgekomen zijn. Mijn moeder en ik zaten in de

kelder, mijn vader stond achter het huis. Het huis is niet één keer geraakt, we zijn wonderlijk bewaard.

'Mijn moeder en ik zaten in de kelder, mijn vader stond achter het huis. Het huis is niet een keer geraakt, we zijn wonderlijk bewaard'

Ik heb mijn dagboek afgesloten met een vers uit het mooie vaderlandse lied 'Kent gij het land, der zee ontruk't':

*O Nederland, gezegend land,
klein stipje op de wereldkaart.
Behoed' u steeds des Heeren hand
en blijf der vad'ren voorbeeld waard.*

Cover van het dagboek van Dina

Ik zal nooit etensresten in de klike gooien

Jan Pieter Vos - 88 jaar

Mijn wieg stond in Nederhemert. Ik ging naar school in Den Bosch, ik ging uit vrijen in Lexmond, ben getrouwd in Berlicum en woon sinds 1972 weer in mijn ouderlijk huis in Nederhemert. Van de meidagen in 1940 herinner ik me vooral de Messerschmitts die laag over de Maas scheerden. Maar verder verliep de overgang naar de bezetting tamelijk geruisloos. Voor de mensen hier begon de echte oorlog pas in september 1944. Vóór die tijd heb ik in ons dorp nooit Duitse soldaten gezien. Die kwamen we alleen in Den Bosch tegen, waar ik op de ambachtsschool zat. Wij hoorden niet over Westerbork, over razzia's op Joden. Ik wist dat er een aardappelhandelaar bij ons op het dorp aardappelen in Vught leverde, maar dat daar een kamp was waar mensen gevangen zaten ... Je wist niets. De kranten en de radio waren in Duitse handen, en het enige dat je dus te weten kwam was dat de Duitsers altijd en overal wonen.

SIGNALLEMENT — DESCRIPTIO	
	Echtheitsnoot
Plaats en datum van geboorte Lieu et date de naissance Place and date of birth	
Woonplaats Domicile Domicile	
Gelaatsvorm Visage Face	
Kleur der oogen Couleur des yeux Colour of eyes	
Kleur der haren Couleur des cheveux Colour of hair	
Bijzondere kenteekenen Signes particuliers Special marks	

DN.

femme - wife.

Handtekening van den houder
Signature du titulaire — Signature of bearer

Naam: Jan Pieter

Roepnaam: Jan Pieter

Geboortedatum: 29-01-1927

Geboorteplaats: Nederhemert

'Ik heb heel wat granaat- en kogelhuizen verzameld in die tijd. Na de oorlog maakte ik er vazen en asbakken van'

We konden in de laatste oorlogsmaanden niet aan de Maas blijven wonen. Het was te gevaarlijk, er werd veel geschoten door de Engelsen, die mikten op de boten. Spitfires waren dat. Het gebeurde soms wel drie, vier keer op een dag. Er is ook wel eens een Engels toestel neergehaald. Zo'n Lancaster bommenwerper die op weg naar Duitsland was en zijn lading dus nog bij zich had. Wij sliepen op zolder. Ineens was er dat enorme licht en die knallen! Dat toestel was met bommen en al ontploft en door de luchtdruk waren tot ver in de omgeving de pannen van het dak geblazen. De bemanning heeft het niet overleefd. Twee lichamen zijn er geborgen. Van de rest is niets teruggevonden, maar zogenaamd zijn ze hier alle acht begraven. Als jongens gingen we de volgende dag natuurlijk op zoek naar restanten van dat vliegtuig. Oorlogstroeën. Ik heb heel wat granaat- en kogelhuizen verzameld in die tijd. Na de oorlog maakte ik er vazen en asbakken van.

Ik zal nooit etensresten in de klinko gooien

[illegible]

‘En omdat ik zelf in die laatste oorlogsmaanden wel acht keer heb moeten verhuizen, raakt het me heel diep als ik op TV mensen op de vlucht zie’

Van de Duitsers die in het najaar van 1944 bij ons in het dorp kwamen, leerde ik aan het geluid van een granaat te bepalen of ik direct gevaar liep of niet. Hoorde je 'm fluiten, dan wist je dat hij langs en over je heen ging. Maar als je 'm hoorde sissen, moest je als de bliksem plat op de grond gaan liggen, want dan zat 'ie in jouw richting! Maar bang ben ik nooit echt geweest. Je leert ermee omgaan, je groeit van lieverlee in de situatie. En je wist: er komt een einde aan. Van de oorlog heb ik overgehouden, dat ik nooit etensresten in de kliko zal gooien. En omdat ik zelf in die laatste oorlogsmaanden wel acht keer heb moeten verhuizen, raakt het me heel diep als ik op TV mensen op de vlucht zie.

Bij de bevrijding waren we zo arm als Job!

Jannie van den Bosch - 84 jaar

Voor mij begon de oorlog met een verhuizing. Mijn opa en oma hebben tot op hoge leeftijd in het Veerhuis in Brakel gewoond. Opa was veerman en samen met oma dreef hij daarbij ook de herberg, waar veel schippers en handelsreizigers kwamen. Intussen had mijn vader het werk van opa overgenomen, maar mijn moeder woonde nog met mij en mijn jongere zusje aan de Dijk. Begin 1940 verhuisden mijn grootouders en kwamen wij in het Veerhuis te wonen. Ik moest al jong meehelpen in de huishouding en in de herberg. Kwart over zes uit bed en aan de slag! Vlak bij het Veerhuis was de weegbrug. Daar werden de suikerbieten en andere producten gewogen en vervolgens in de schepen geladen. Omdat wij telefoon in de herberg hadden, waren er altijd wel schippers die kwamen bellen. We waren zeven dagen

per week open en dat ging het grootste gedeelte van de oorlogsjaren allemaal door. Het was een heel druk bestaan. Mijn vader is maar 52 jaar geworden. Hij heeft zich letterlijk doodgewerkt. Voor de oorlog moest hij de mensen zelfs nog over de Waal roeien.

'Mijn vader is maar 52 geworden. Hij heeft zich letterlijk doodgewerkt'

In de herberg kwam allerlei volk. Ook wel mensen van de Ondergrondse. Zo hoorden we vaak het laatste oorlogsnieuws. We hebben nog een tijd lang twee mannen op zolder gehad, die door de Duitsers gezocht werden.

Bij de bevrijding waren we zo arm als Job!

Jannie van den Bosch - 84 jaar

Daar mochten we met niemand over praten! In het voorjaar van 1945 kwamen er ineens een heleboel Duitse soldaten in Brakel en mijn vader moest ze allemaal overvaren, omdat ze niet meer over de brug bij Bommel konden. Veel van die mannen moesten ook bij ons in huis slapen. Ze vorderden de twee opkamers, haalden alles eruit en gooiden er pakken stro in. Ze lagen als varkens in dat stro! Ze brachten mijn moeder stukken vlees, die moest de hele dag staan bakken en braden. We hadden niets meer te vertellen in ons eigen huis! Het waren verschrikkelijke mensen. Uiteindelijk moesten we zelf ook weg, want ze dreigden het huis op te blazen. De burens hebben geholpen om al onze meubels eruit te dragen. We hebben toen een week bij de bakker op de dijk gelogeed. Maar gelukkig is het huis gespaard gebleven. Het was wel een zwijnenstal. En de Duitsers hadden van alles meegenomen. Ook vaders boten. Bij de bevrijding waren we zo arm als Job!

'Ze brachten mijn moeder stukken vlees, die moest de hele dag staan bakken en braden. We hadden niets meer te vertellen in ons eigen huis!'

Het oude veerhuis van familie van den Bosch

Mijn eerste kop echte koffie na de oorlog smaakte me niet!

Gerrit Verkuil - 88 jaar

‘Als opgroeiende jongen ben ik in de oorlog qua voeding niet echt tekort gekomen. Wel werden bepaalde producten schaars. Tabak bijvoorbeeld, en dat in een tijd dat je als jongen na de lagere school al snel met een sigaretje in de mond liep. Veel mensen begonnen zelf tabak te verbouwen, iets dat trouwens ook voor de oorlog wel gedaan werd. Als de bladeren rijp waren, werden ze van de plant gehaald, aan ijzerdraad geregen en in de schuur opgehangen om te drogen. Daarna, als ze bruin waren, met een scherp mesje fijnsnijden en rollen maar. Handige lui wisten er zelfs sigaren van te maken. Maar veel bijzonders was het niet. Toen koffie nauwelijks meer te krijgen was, maalden we erwten, gerst en andere granen, in zo’n oude handkoffiemolen. Dat maalsel werd dan gebrand en zo kreeg je koffiesurrogaat. Ik kreeg net in die jaren de leeftijd dat ik ook koffie begon te drinken. Mij smaakte die surrogaat wel. Toen ik na de bevrijding mijn eerste kopje echte koffie dronk, vond ik er niks aan...!

We hadden geluk dat de oorlog in mei '45 afgelopen was, want anders hadden we het jaar daarop niet kunnen oogsten! De laatste oorlogsmoanden was het vanwege de beschietingen niet meer mogelijk om het land te bewerken. De oogst van 1944 hadden we nog op tijd binnen kunnen halen. Maar voor mij was bevrijdingsdag niet echt feest... Mijn vader moest naar Bommel en dus moest Gerritje al 's morgens vroeg het land op om te ploegen. Kort daarop begon ook de school weer, dus was het met mijn vrijheid helemaal gedaan!

Maar nu zonder gekheid: Ik heb van de bevrijding een vieze smaak in mijn mond overgehouden. Ineens doken er allerlei pseudo-verzetshelden op, in zo'n blauwe overall met een armband met de Nederlandse Leeuw erop. Ik wist niet dat er zoveel bij de Ondergrondse hadden gezeten! En die hielden zich dan bezig met het oppakken, kaalscheren en in optocht door de stad voeren van zogenoemde 'moffenmeiden'.

Natuurlijk, daar zaten wel sletten tussen. Maar ik kende ook meisjes die werkelijk van zo'n Duitse jongen hielden. En er waren er die hun Hollandse vrijer de bons hadden gegeven, zoals dat gebeuren kan. Die knapen zagen nu hun kans schoon om wraak te nemen. Wat een helden! Ik vond het een smerige rotstreek!

'Toen ik na de bevrijding mijn eerste kopje echte koffie dronk, vond ik er niks aan....!'

Colofon

Organisatie

Servicepunt Amateurkunst Rivierengebied
Postbus 250
4000 AG Tiel

Bezoekadres

Kleine Plantage 1a, Tiel
Telefoon: (0344) 636060
E-mail: amateurkunst@plantage.info
Internet: www.servicepuntamateurkunst.info

Hans van Gemert
Leslie Oostveen
Henk Fonteyn
Ingrid Zaaijer
Richard Brusse

Projectleider
Artistiek leider
Auteur
Projectmedewerker
Video productie

Financiële ondersteuning

Cultuur- en Erfgoedpact
Prins Bernard Cultuurfonds
Fonds Sluyterman van Loo
RCOAK
Van Voorden Stichting

Promotiemateriaal

Ontwerp: StudioBont (www.studio-bont.nl)

Met dank aan:

De Plantage, centrum voor de kunsten,
ENVANDOOREN, Regionaal Archief Rivierenland,
Gemeente Zaltbommel, Cambium College,
Wooncomplex Wilhelminahof Brakel.

Een speciale dank aan de ouderen die hun
verhaal hebben willen delen en de leerlingen van
het Cambium College die op respectvolle wijze met
de verhalen van de ouderen om zijn gegaan!

